

tán technikai diszciplína, objektív jellegű tudomány legyen, mely biológián és fiziológiai pszichológián alapuljon. Hiba volna, ha ilyen specialisztikus, természet tudományi-pszichológiai módon megalapozott pedagógia volna a nevelők és tanítók egész szellemi felszerelése. Emberek legyenek mindenekelőtt, ne pedig tudós specialisták és technikusok! Minél jobban specializálódik a pedagógia és minél inkább ölt tisztán tudományos-technikai jelleget, annál inkább kell a pedagógusnak szellemileg tágulnia és mélyülnie. Ehhez azonban mulhatatlanul szükséges, hogy a világnézeti kérdésekkel alaposan foglalkozzék, azaz filozofáljon. Csak az lehet valódi nevelővé, akiben igazi szellemi élet ébredt. Hogy ez az isteni adomány ne váljék végzetévé, hanem áldássá legyen számára, ahhoz megköveteltetik mély belátás a szellemnek és a szellem a valóságon belül való jelentőségének lényegébe, s az éppen a filozófiának főfeladata, hogy ilyen belátásra vezessen.

Az előbbiekben röviden számot adtunk Messer könyvének pedagógiai részleteiről. Ebből a rövid számadásból is kitűnik, hogy Messer oly gondolkodó, kinek erős érzéke van a nevelés etikuma iránt és akinek felfogása határozott ellentétben van a tisztán biológiai vagy pszichológiai irányú pedagógia egyoldalúságával. Fejtegetései, ha nem is mindig mélyenjárók, általában figyelemreméltók. Érdekes sajátosságuk, melyet azonban itt nem mutathattunk be, hogy egyik-másik élesebb megjegyzésben a mai, illetőleg az 1931. évi Németország közállapotai tükröződnek félreismerhetetlen módon.

Waldapfel János.

Martin Keilhacker: Der ideale Lehrer nach der Auffassung der Schüler.
Freiburg, 1932. Herder.

E könyv szerzője nem a pedagógiai elmélkedők nyomán rajzolta meg a tanár eszményét, hanem négyezer tanuló vallomásából állította össze. Első pillanatra talán megdöbbenő ez a módszer: a tanulót kérdezni meg a tanár felől. Hiszen ismerjük a tanulók felfogását, sokszor illetlen nyilatkozatait; minnek most még egyenesen kihívni kritikájukat? A gyakorlati nevelő azonban nem fél a tanulók megkérdésésétől. Tudja, hogy a tanítványok legnagyobb része őszintén szereti a jó tanárt. Keilhacker sok város sok iskolájának mindenféle korú (10—20 éves) tanulóit megkérdte és az eredmény: — semmi új. Amit az elméleti pedagógia a jó tanártól megkövetel, azt várja tőle a tanuló is. Látszólag tehát semmi új eredmény sincs, de azért Keilhacker munkája mégsem volt hiábavaló. Már csak az a tény, hogy a tanuló valóban az elméleti pedagógia tanáreszménye után vágyik, nagyon megerősíti az elméletet, a négyezer tanuló vallomásának ezer apró megfigyelése pedig magának a tanárnak szolgálatul kitűnő tükrül.

Ámbár címe szerint tanár tanulmány ez a könyv, valójában mégis gyermek tanulmány. Voltak, akik helytelenítették a szerző kutató módszerét, azt mondván, hogy a tanulóra rossz hatással van és árt a tanári tekintélynek ily kérdés feltevése: *Milyen legyen az én tanárom?* A szerző azonban nem volt könnyelmű. Az ő elve is az, hogy még tudományos célból sem szabad kárt okozni a tanuló

lelkében, ezért olyan osztályokban, amelyekben a tanár és a tanuló között köz-tudomás szerint ellenséges viszony volt, nem íratta meg a feltett kérdésre felelő dolgozatot. Mindenütt máshol azonban igen gyümölcsözőnek bizonyult a meg-kérdezés.

A tanulmány eredményeül várnók az eszményi tanár egységes képét. Ilyet azonban nem lehet adni, mert a tanár eszménye nem egységes. Több tanári eszmény van, helyesebben; a kis tanuló tanári eszményképe a kor haladtával megváltozik. A sok adat azt is mutatja, hogy a tanáreszmény a tanuló lelki fejlődésének tükörképe; ezért mondtam, hogy a tanár tanulmány tulajdonképen gyermektanulmány. Azt szokták mondani elkedvetlenedett, idős tanárok, hogy a mai ifjúságból kivesszett az idealizmus. Elég azonban elolvasni e könyvben a dolgozatokból vett részleteket és kifejezéseket, és meggyőződünk róla, hogy az ifjúság lelkében igen fennkölt eszményképe él a jó tanárnak.

A könyv egyes fejezetei a dolgozatok tárgyköreit ismertetik: öreg vagy fiatal legyen-e a tanár? milyen legyen a külső megjelenése? szigorú vagy elnéző legyen-e? tartson-e erős fegyelmet? Itt fejtik ki a tanulók kívánságait a házi feladatokról, az iskolai dolgozatokról, az osztályozásról, a feleltetésről, a magyarázatok elevevességéről és vidámságáról, a tornáról, a sportról, a kirándulásokról, továbbá egy igen nevezetes és tanulságos fejezetben a tanárnak tanítványaihoz való személyes viszonyáról. Mivel a könyvnek fő érdekessége a tanulók dolgozataiból vett kifejezésekben rejlik, azért a legjobb ismertetést úgy adhatjuk róla, ha sorjában néhányat idézünk belőlük.

A tanár legyen fiatal (25—30 éves) vagy középkorú (30—45), de ne öregebb és ne fiatalabb. Az öreg és a nagyon fiatal tanárt (a 25 évesnél fiatalábbat) nem a tanításbeli esetleges hiányaiért nem szeretik a tanulók, hanem azért, mert az ilyen tanárok, még ha a legjobban tanítanak is, nem tudnak rájuk személyi hatással lenni. Az egészen fiatal tanár nem kell, mert nem tud fegyvelmezni; mert a tanuló ösztönösen csodálattal akar feltekinteni tanárjára, példaképet akar benne látni s mindegyre az egészen fiatal tanár még nem képes. Mégis vannak szép számmal oly vallomások is, amelyek az egészen fiatal tanárt kívánják; de egy sincs olyan, amely az öreg (50 éven felüli) tanárt kíváná. Ezt már nem szeretik a tanulók, mert igen nagy a távolság a tanuló és az öreg tanár kora és felfogása között. Az öreg tanár már nem érti az ifjúság életelemét, a trefát és vígságot; el vannak használva az idegei; nem lát, nem hall jól s ezért nem tud fegyvelmezni. A világháború előtti tanár és a világháború utáni tanuló között világfelfogásbeli ellentét is van. A régi tanár rideg tekintély volt, az ifjúság pedig vezető társat keres; a régi tanár módszere nem ismeri a munkáltató tanítást, csak a magyarázatot, ez pedig a mai tanulónak már nagyon unalmas.

A tanár külsejére nézve azt kívánják: legyen magas termetű, mert ez tekintélyt ad neki a tanulók előtt. Ne legyen kövér, beteges, vézna. Ruházata tiszta és jószabású legyen. A leánytanulók erősen kikelnek, ha tanárnők divatbábok. Általában a tanár külsejére vonatkozó megjegyzések legnagyobb része a leányoktól származik. Az idősebb tanulók is nagytermetű, tekintélyes, csengő hangú tanárt kívánnak.

A szerzőnek több tanártársa úgy vélekedett, hogy fölösleges a föltett kérdés, mert a felelet előre látható: a tanulónak olyan tanár kell, aki keveset követel a tanulmányokból, sokat elnéz, ritkán korhol és sohasem büntet, főleg pedig jó osztályzatot ad. A tanulók azonban megcáfolták ezt az aggodalmat: az ilyen tanárt gyengének ítélik. Azt igenis kívánják, hogy a tanár ne gúnyolja őket s főleg a felsőbb osztályosok azt is, hogy a tanár udvarias legyen velük, fogadja el és viszonzza a köszöntésüket, különösen az utcán, idegenek előtt. A tanárnak legszebb tulajdonsága a szeretet és a vidámság. Legyen derült, lelkes; ne zsébelődjék, ne legyen az órán elkeseredett, únott, zárkózott; értsen tréfát és nevessen a tanulókkal együtt. Minden tanulási készséget kiöl a tanuló-ból az, ha a tanár mogorva és rideg arccal lép be az osztályba. Szinte egyhangúan kívánják a szigorú tanárt. A megokolása érdekes: ha a tanár nem szigorú, az osztály nem dolgozik; ha pedig túlságosan szigorú, az osztály gyűlöli.

Igen érdekes a tanulók vallomása a testi büntetésekről. A kisebb fiúk sűrűn nyilatkoznak róla a dolgozatokban, rendes büntetési módnak tekintik, s e kérdésben nem olyan érzékenyek, mint a filantróp elméleti emberek. Még a hang is, amelyen erről nyilatkoznak, inkább humoros, mint tragikus. „Olyan tanárt kívánok, akinek ne legyen botja, de ha megüt, csak egyet sózson a nyakam közé“. Sokkal inkább kívánják a gyorsan elmúló testi fenytést, mint az állandó nyomot hágyó osztálykönyvi beírást. Legkegyetlenebb büntetésnek érzik a gúnyolást és a nevetségessé tételt. Ez fáj legjobban a tanulónak. A büntetések módjára nézve azt kívánják, hogy maga a tanár büntessen, még pedig azonnal. Ne szaladjon se az osztályfőnökhöz, se az igazgatóhoz, mert aki így tesz, az tehetetlenségét árulja el.

Nagyon bőséges anyagot szolgáltatnak a tanulónak a tanár tanítására vonatkozó kívánságai, de leggyakoribb az a kívánságuk, hogy a tanár ne csak tanítson, hanem neveljen is. Csaknem minden dolgozatban olvashatók ilyenek: „a tanár legyen a barátunk, adjon tanácsot, segítsen, a bajban álljon mellénk; embert szeretnék benne látni, aki nemcsak közli velem a tantervben előírt anyagot, hanem aki engem tudatosan vagy tudattalanul is befolyásol és tapasztaltságával engem is előkészít az életre“. Az alsóbb osztályosok is ezt várják a tanártól, csak egyszerűbb szavakkal mondják. Igen sokszor írják, hogy az iskola neveljen az életre és a tanár ne annyira tudós, mint inkább példakép legyen. Amit megkíván a tanítványaitól, azt tegye meg maga is, mert furcsa, hogy a mozi ellen dörög az osztályban, de maga moziba jár.

A legtöbb újat tartalmazza az a fejezet, amely a tanár és a tanítvány közti viszonyt tárgyalja. Ebből élénk színekkel tárul eléink az a vágy, hogy a tanuló a tanártól nem annyira tudományt akar tanulni, mint inkább lelket, jellemet vár tőle. Ez az, ami a régi iskolát olyan élesen elválasztja az újtól.

Fő előnye e műnek, hogy a tanulók közvetlen és őszinte megnyilatkozásainak mozaikdarabkáiból rakja össze az eszményi tanár képét és célzatosság sehöl sem vezet. Értékes az a megállapítása; hogy a jó tanár fogalma nem egy, hanem többféle. Más a jó tanár a kisebbek szemében, más a nagyobbakéban. Ebből a szempontból különös haszonnal forgathatja e könyvet a tanáron kívül

az igazgató is, mert az egyes tanárokat hajlamaik és képességeik szerint a megfelelő osztályok vezetőivé rendelheti a tantárgyfelosztás alkalmával.

Bár a szerző megállapítja, hogy az eszményi tanár fogalma minden időben és minden helyen ugyanaz, mégis hinnünk kell, hogy más népfajok, más országok tanáreszményei — ha lényegükben nem változnak is — némely jellemző vonásukban mégis csak különböznek. Ezért kívánatos volna, hogy hazánkban is végezzenek hasonló gyermektanulmányi megfigyeléseket.

Gáspár Pál.

Heinrich Hanselmann: Geschlechtliche Erziehung des Kindes. Rotapfel-Verlag. Erlenbach—Zürich und Leipzig, 1932. 69 lap.

A nemi felvilágosítás a szerző szerint éppoly nevelési feladat, mint a többi. Ha kitérünk e feladat megoldása elől, ártalmas befolyások érvényesülésére adunk alkalmat. Nem a gyermekek idevonatkozó kérdései kényesek, hanem az ilyen kérdésekre elő nem készült szülők és nevelők helyzete kényes. Ezen a kényes helyzeten segít a szerző, amikor az életből vett példákön bemutatja, miként lehet már a három éves kortól kezdve jelentkező idevágó kérdésekre megnyugtató nevelő választ adni és a gyermeket nemiségét illetőleg egészséges, erkölcsös magatartásra szoktatni, még pedig mindig korának, felfogóképességének, az érzelmi és nevelési szükségletnek megfelelően. Mindig a gyermektől várja a kezdeményezést, de azt azután teljes mértékben megnyugtatólag elégíti ki, minden szószaporítás nélkül, a szóbakerülő szervek és életműködések fontosságának megértetésével. Bemutatja, miképen kell elejét venni a korán jelentkező gyermeki önfertőzésnek, és a keresztény nevelő tapintatával megtanít rá, miként lehet az önfertőző gyermeket lelkiismeretfurdalással járó hibájától megszabadítani és a gyermek szellemi erejét céltudatos önnevelésének szolgálatába állítani.

Ez az élvezetesen megírt, tanulságos könyv nagymértékben támogatja a nevelőt a kényes nevelési kérdések megoldásában.

† Merész Fülöp.

Jules Humbert: Histoire illustrée de la Littérature Latine. Didier-Privat. Éditeurs. (1932; VII, 396 lap.)

A latin irodalom képes francia történetének ismertetését e helyen a következő érvekkel okoljuk meg: a) a latin iskolák növendékeinek és tanárainak kedvező alkalom nyílik ismereteik felújítására, illetőleg a francia nyelv gyakorlására; b) viszont a latinmentes iskolák tanulóinak, úgyszintén a művelt közönségnek közvetíti ennek a felette gazdag irodalomnak ismeretét; c) végül a munkában sikerrel megvalósított újszerű rendszer és módszer nem egy hasznos útmutatással szolgálhat hazai tan- és segédkönyvíróinknak, sőt a kiadók-nak is. A könyv módszeres vezérfonalnak (*Précis méthodique*) készült, minél kevesebb kritikai méltatást, de annál több tárgyi anyagot nyújt, és célját tekintve, a következő irányelveket tartja szem előtt: a) az irodalomtörténet és világtörténet szerves kapcsolatára törekszik; b) az írók méltatását és munkáik megértését jellegzetes idézetek segítségével mozdítja elő (ez utóbbiakat eredeti latin nyelven és francia fordításban közli); c) az írók és költők irodalmi működését párhuzamosan kísérik a mindenkori politikai, társadalmi és